

DEBRECENI EGYETEM
AGRÁRTUDOMÁNYI CENTRUM
AGRÁRGAZDASÁGI ÉS VIDÉKFEJLESZTÉSI KAR
SZÁMVITELI ÉS PÉNZÜGYI TANSZÉK

**INTERDISZCIPLINÁRIS TÁRSADALOM- ÉS AGRÁRTUDOMÁNYOK
DOKTORI ISKOLA**

Doktori iskola vezető: Dr. Szabó Gábor, MTA Doktora

„Doktori (Ph.D.) értekezés tézisei”

**A MEZŐGAZDASÁGI VÁLLALKOZÁSOK JÖVEDELEM-
SZÁMÍTÁSÁNAK MÓDSZERTANI KÉRDÉSEI AZ EURÓPAI UNIÓ
NÉHÁNY ORSZÁGÁBAN**

Készítette:

Dékán Tamásné Dr. Orbán Ildikó

Témavezető:

Dr. Kozma András

a mezőgazdasági tudományok kandidátusa

Debrecen

2006

1. BEVEZETÉS, CÉLKITŰZÉS

Ahogy Magyarország egyre közelebb került a csatlakozás várható időpontjához, a szakemberek fokozottan szükségét érezték a meglévő rendszerek harmonizálásának és az EU országokban alkalmazott gyakorlathoz történő alkalmazkodásnak. Ezzel párhuzamosan a számvitel nemzetközi fejlődése és a hatályos törvény végrehajtása során jelentkező problémák felmerülése indokolta, hogy új számviteli törvény kerüljön megfogalmazásra. A törvény elfogadásával a magyar számviteli szabályozás még közelebb került az Európai Unió gyakorlatához. Az alkalmazkodás és harmonizáció tehát a számvitel területén a 2000. évi C. tv. kihirdetésével részben megvalósult. Az EU által támasztott követelményeknek hazánk többek között az FADN (Farm Accountancy Data Network) mezőgazdasági tesztüzemi hálózat magyarországi bevezetésével és a Mezőgazdasági Számlák Rendszerének működtetésével is meg kívánt felelni. A számviteli közelítés és az információs rendszerek harmonizációjára való törekvés ellenére a vállalkozások teljesítményének megítélése, jövedelem-számításának és jövedelmezőségének elemzési gyakorlata sok tekintetben különbségeket mutat. Tekintettel arra, hogy a magyar mezőgazdasági vállalkozások finanszírozási és jövedelmezőségi problémái a magyar gazdaság fontos kérdéseit jelentik, alapvetően szükségeszerű összehasonlítani az Európai Unió néhány országában a mezőgazdasági vállalkozások jövedelem-számítása során alkalmazott módszereket.

Az uniós csatlakozásra való felkészüléssel és tagsággal együtt járó kötelezettségek és feladatok fontos részét képezte a mezőgazdaság helyzetének vizsgálata és a mezőgazdasági tevékenység elemzése is. A rendszerváltás óta eltelt időszakban a mezőgazdaságban termelési, piaci, pénzügyi és szabályozási tényezők együttes hatásaként az ágazat jövedelemtermelő képessége romlott, amely hosszútávon csökkenti versenyképességi, piacrajutási esélyeinket is. A jövedelemhiány többek között a termelés volumenének visszaesésére, a beszűkülő értékesítési lehetőségekre (belső piac, export), az agrárrolló nyílására, finanszírozási problémákra, a támogatások nem megfelelő mértékére, stb. vezethető vissza. Márpedig a termelőalapok megújítását, a fejlesztéseket az értékcsökkenésen túl a mezőgazdasági vállalkozások által megtermelt nettó jövedelemnek kell/kellene finanszíroznia. A magyar agrárium kedvezőtlen jövedelmi helyzetére, hatékonysági és finanszírozási problémáira tekintettel napjainkban egyre nagyobb jelentősége van a mezőgazdasági adottságok ésszerű kihasználásának, az anomáliák megszüntetésének, a mezőgazdasági tevékenység egyértelmű, egységes megítélésének.

A jövedelem, jövedelmezőség fogalmi tisztázásának, kimutatási módszereinek kiemelt jelentősége abban rejlik, hogy a hagyományosan elfogadott fogalmakon, mutatókon túl a vállalatok/vállalkozások nemzetközi megítélésének gyakorlata (pl. banki hitelképesség-vizsgálat, stb.), a hazai és nemzetközi gazdaságpolitika, illetve az EU támogatási rendszere is időről-időre olyan új kategóriákat, módszereket alkot, amelyek egy időre jelentősen befolyásolhatják a különböző ágazatban szereplő vállalatok tevékenységének értékelését. Ezt a helyzetet felismerve célszerű áttekinteni azokat a számviteli, vállalatgazdaságtani és közgazdaságtani kategóriákat, illetve azokat a jövedelemszámítási módszereket, amelyeknek a gazdasági, ezen belül kiemelten a mezőgazdasági tevékenység eredményeinek értékelése során napjainkban különös jelentősége van.

A fentiekre tekintettel *az értekezés általános, összegző célkitűzésként az Európai Unió néhány tagországában, így a Nagy-Britanniában, Hollandiában és Magyarországon alkalmazott elemzési módszerek bemutatását, összehasonlító elemzését fogalmaztam meg.*

E fő célkitűzés teljesítéséhez elengedhetetlenek tartottam rész-célkitűzések megválaszolását:

➤ *a fogalomtisztázás érdekében a számviteli, vállalatgazdaságtani, közgazdaságtani szakirodalomban fellelhető jövedelem/jövedelmezőség fogalmának bemutatását, egybevetését, értelmezését* tűztem ki munkám kiindulópontjául tekintettel arra, hogy a szakirodalom tanulmányozása során szembesültem azzal a ténnyel, hogy a különböző tudományterületek eltérően fogalmazzák meg a két fogalom lényegét,

➤ *a mezőgazdasági vállalkozások jövedelmezőségének megítélésében fontos szerepet játszó információs rendszerek bemutatása:*

- Számviteli információs rendszer (Pénzügyi kimutatások, Számviteli irányelvek)
- Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat (továbbiakban MSZIH)
- a makroszintű információkat szolgáltató Mezőgazdasági Számlák Rendszere (továbbiakban MSZR), mely elemzés-módszertanának ismertetésétől e dolgozat keretei között eltekintek, tekintettel arra, hogy dolgozatomban nem a magyar agrárszektor, hanem közvetlenül a mezőgazdasági vállalkozásokat érintő jövedelem-számítási módszerek elemzésével foglalkozom,

➤ *a fő célkitűzés megválaszolása érdekében az előzőekben bemutatott elemzési módszerek összehasonlítása érdekében modellszámítás során a következőkre kerestem a választ:*

- *az egységesnek tűnő európai szabályozás ellenére vannak-e eltérések az egyes tagországok gyakorlatában,*
- *amennyiben vannak eltérések, különböző mértékű lesz-e a kimutatott jövedelem,*
- *mennyiben tér el egymástól a számviteli eredmény és a bemutatott tesztüzemi és egyéb elemzési módszerek révén kimutatott jövedelem,*
- *mely tényezők befolyásolják/befolyásolhatják lényegesen az eltérő eredmények kimutatását.*

2. ELŐZMÉNYEK ÉS ALKALMAZOTT MÓDSZEREK

A célkitűzések megvalósítása érdekében a dolgozat megírása során saját adatgyűjtésekre, hazai és külföldi szakirodalomra, jelenleg hatályos jogszabályokra, külföldi tanulmányútjaimon szerzett tapasztalatokra, az AKI által koordinált tesztüzemi rendszer (MSZIH) információira, valamint a tesztüzemi rendszert országos és megyei szinten működtető szakemberekkel folytatott személyes beszélgetéseken szerzett információkra támaszkodtam.

A jövedelemszámítás összehasonlító vizsgálatához Magyarországon kívül Nagy-Britannia és Hollandia került kiválasztásra, a következő indokok alapján:

➤ a dolgozat megírásához szükséges adatgyűjtés, információszerzés során módomban nyílt Nagy-Britannia és Hollandia szakirodalmának tanulmányozására a Middlesex University Business School, illetve a Harper Adams University College intézményeiben folytatott kutatómunkának köszönhetően,

➤ választásomat az a tény is alátámasztotta, hogy mind Nagy-Britannia, mind Hollandia mezőgazdasága, valamint az agrárvállalkozások teljesítményének elemzése jelentős múltra tekint vissza, és kialakult a kifejezetten mezőgazdasági sajátosságokat figyelembe vevő jövedelemkalkulációk gyakorlata.

Ebből kifolyólag a vizsgált EU-tagországok (Nagy-Britannia, Hollandia, Magyarország) jövedelem-számítási módszereinek megismerése angol, holland, és magyar egyetemi jegyzetek és ezen országok oktatóival történő személyes interjúk, a jogszabályok és a vonatkozó szakirodalom alapján történt.

Az értekezés szerkezetét tekintve a szakirodalmi áttekintést követően szöveges értékelés és összehasonlító táblázatok alkalmazásával ***az Európai Unió, különös tekintettel Hollandia, Nagy-Britannia, valamint Magyarország jövedelemszámítási gyakorlatának, módszereinek általános bemutatására, leíró jellegű összehasonlító elemzésére*** került sor. Ennek során röviden ismertetésre került az EU és az egyes országok beszámolási rendszere, majd a számviteli eredménykimutatások formátumainak, valamint a mezőgazdasági tevékenység elemzésére és bemutatására hivatott tesztüzemi rendszer különböző országokban alkalmazott eredménylevezetési sémáinak, jövedelemkategóriáinak bemutatására tértem rá. A

számviteli és tesztüzemi eredménykimutatások bemutatása után az ezekre épülő, ám mégis többletinformációt szolgáltatató jövedelemkategóriák és a használdozat költséggel kalkuláló jövedelemszámítási metódus került ismertetésre.

A leíró jellegű összehasonlítást követően a mezőgazdasági vállalkozások **jövedelemszámítási módszereinek összehasonlító elemzése** során **tényszámokra, modellkalkulációra építve** a módszertani különbségek okozta eltérések bemutatása, vizsgálata került a fókuszpontba.

A modell elkészítésének folyamata a következő hat lépésben foglalható össze:

➤ Célok meghatározása: Annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy a modellvállalkozás jövedelme a különböző jövedelemszámítási metódusok alkalmazásával eltérően alakulna-e.

➤ A fontos tényezők meghatározása: A modellezés keretében meghatározásra kerültek azok a tényezők, amelyek az egyes elemzési módszerek értelmében az eredményeket befolyásolják. A modell tartalmazza az egyes országokban alkalmazásban lévő számviteli, tesztüzemi és használdozati költséggel kalkuláló jövedelem-levezetések valamennyi fontos elemét.

➤ A modell megszerkesztése: A modellvállalkozás adatainak Excel-táblázatba történő felvitelével, az adatoknak a különböző jövedelemszámítási módszerek szerint történő levezetésével kerestem választ a célkitűzésben megfogalmazott kérdésekre.

➤ A modell érvényességének ellenőrzése és biztosítása: A modell elkészültével alapvető fontosságú az eredményadatok pontosságának ellenőrzése.

➤ A modell dokumentálása: A számítások elvégzését követően került sor a jövedelemszámítási módszerek eltéréseinek szöveges bemutatására, illetőleg az egyes számítási metódusok szerinti különböző jövedelemkategóriák különbségeinek leírására.

Az egyes módszerek által kimutatott jövedelem összehasonlítása céljából **egy egyéni és egy társas vállalkozási formában működő mezőgazdasági vállalkozás modellje** került megfogalmazásra. A modellvállalkozás adatainak meghatározása során - az összehasonlíthatóság és a modell valóság-hűsége érdekében - minden jövedelemszámítási módszer esetében a magyar tesztüzemi rendszert működtető AKI által összeállított adatsorokat vettem alapul, és mindkét vállalkozási forma esetében olyan modell megfogalmazására törekedtem, amely a középső SFH-kategória (egyéni gazdaság esetén 2,5-

7,0 mFt SFH-érték, míg társas vállalkozások esetén 25-80 mFt SFH-érték között) értékeinek felel meg. Ahol lehetőség volt az összköltség és a forgalmi költség eljárással készülő eredménykimutatás közötti választásra, ott modellemhez minden esetben az összköltség eljárással készült eredménykimutatást használtam. A modellezés eredményei táblázatok, ábrák, Excel-tábla segítségével kerültek bemutatásra. ***A modellvállalkozás jövedelmének a megismert elemzési módszerekkel történő vizsgálata során különös hangsúlyt kapott az a kérdés, hogy a vállalkozás kimutatott eredménye hogyan alakul a különböző módszerek alkalmazásával. A modellszámítás során az eltérő módszerekkel elemzett modellvállalkozás adatainak alakulása, a módszertani különbségek okozta eltérések bemutatása, vizsgálata került a fókuszpontba.***

Általánosan elfogadott, hogy az Európai Unióban különbség van az egyes országok **adózási** rendszere (rendkívüli és szokásos eredmény adóztatása, eltérő adókulcsok, különböző adóalapot csökkentő-növelő tételek) és **támogatási** szintje (az EU-15-ök részére nyújtott támogatás jóval magasabb, mint Magyarország esetében) között. Az eredményekben megjelenő különbségek egyértelműbb összehasonlítása érdekében azonban az egyes országok eltérő társasági adózási szokásait, támogatási szintjét, mértékét nem vettem figyelembe a számításaim során. Az adózási rendszereket tekintve megállapítható, hogy az egyes országokban jelenleg érvényben lévő adókulcsokat alapul véve az eredményben nagyobb eltérés mutatkozna. Itt kell megjegyezni, hogy a különböző állami és uniós támogatásoknak a mezőgazdasági vállalkozások eredményére igen jelentős hatásuk van. Természetesen az egyes országokat jelenleg megillető támogatások összegét alapul véve az angol, a holland és a magyar mezőgazdasági vállalkozások eredményében jóval nagyobb eltérés mutatkozna, az országonként különböző mértékű agrártámogatások még azonos módszer (pl. számviteli eredménykimutatások) esetén is különböző mértékű jövedelmet eredményeznének.

A modellkalkuláció során - az óriási adathalmaz miatt és a könnyebb átláthatóság érdekében - először az eredményszámítási módszerek csoportosításával három kategórián belül történt az összehasonlítás:

- Számviteli törvények, standardok által előírt eredménykimutatások (IAS, magyar, angol, holland),
- Tesztüzemi eredményszámítások (MSZIH, FADN, LEI),
- Használózatok költséggel kalkulált jövedelemszámítási séma (angol).

A számviteli eredménykimutatásokból számítható jövedelem mind az egyéni, mind a társas modellvállalkozás esetében kimutatásra került, tekintettel arra, hogy a szolgáltatott adatokból mindkét esetben elkészíthető az eredménykimutatás (bár annak összeállítása csak a társas vállalkozásokra kötelező érvényű).

A tesztüzemi eredményszámítások során elsősorban a nemzeti sajátosságokra kívántam rávilágítani, és a modellvállalkozás uniós, magyar és holland tesztüzemi eredménykimutatásból származtatható jövedelemkategóriának alakulását vontam vizsgálat alá. Tekintettel arra, hogy a LEI jövedelemkategóriái csak családi gazdaság esetén értelmezhetőek, a tesztüzemi eredménykategóriák összehasonlítását az egyéni modellgazdaság adatai alapján végzem el.

A használdozati költséggel kalkuláló angol eredménylevezetés és holland tesztüzemi jövedelem-meghatározás során a saját munka, saját tőke és saját föld felhasználásának értéke a következő információk alapján kerül meghatározásra:

- A gazdálkodó számított munkabérének meghatározásához a jelenleg érvényes magyar minimálbérrel (2006. évben: 62.500 Ft/hó) kalkuláltam. A családi jövedelem kategóriájának számítása során a családtagok számított munkajövedelme két segítő családtag minimálbérrel kalkulált munkajövedelmeként került kimutatásra.
- A számított kamatköltséget a modellvállalkozás saját tőkéjére (az AKI egyéni gazdaságok középső méretkategóriájának értéke alapján $474\text{eFt/ha} \cdot 39$ mezőgazdasági terület) vetített kalkulált 10 %-os kamatlábbal számoltam.
- A számított bérleti díjjal kapcsolatban megjegyzendő, hogy mivel a modellvállalkozás 25 ha saját földdel rendelkezik, ennek megfelelő bérleti díjjal kell korrigálni a használdozati költséggel való számítások során. A bérleti díjak 2-5%-os hozamot biztosítanak a föld árára, mint tőkére vetítve a <http://www.foldbroker.hu/piac.htm> honlap adatai szerint. A számításaimhoz az Alföld földárait vettem alapul (300-500 eFt/ha). Ennek megfelelően a 25 hektár saját föld 400 eFt/ha-os vételárára vetített 5%-os bérleti díjjal kalkuláltam. A honlap adatai szerint a holland területen a földárak 16.000-32.000 euro/ha körül alakulnak, Nagy-Britanniában 4.000-16.0000 euro/ha között mozog a földárak sávja. Számításaim során azonban a különböző módszerek összehasonlítása érdekében ugyanazon földárakkal számoltam.

3. AZ ÉRTEKEZÉS FŐBB MEGÁLLAPÍTÁSAI

3.1. A jövedelem és a jövedelmezőség fogalmának értelmezése

Az értekezéshez felhasznált szakirodalmak áttekintése során szembeötlő volt, hogy a jövedelem, illetve ezzel összefüggésben a jövedelmezőség definíciója nem nevezhető egységesnek, az eltérő szempontú megközelítések különbözőképpen fogalmazzák meg a jövedelem lényegét. Ezt felismerve, munkám kiindulópontjául fontosnak tartottam a téma szempontjából releváns fogalmak tisztázását, hiszen a jól definiált jövedelem-fogalom szükséges feltétele az elemzési módszerek összehasonlításának. Ez fontos szerepet kap a gyakorlatban is, többek között az azonos területen működő vállalkozások összehasonlítása, illetve a mezőgazdasági vállalkozásokat kiemelten érintő hitelbírálat és a támogatások elosztása során érvényesülő teljesítmény-megítélés során. Úgy ítélem meg, hogy az ökonómusok, számviteli szakemberek, elméleti közgazdászok a saját szakterületük speciális igényeinek megfelelő fogalmat kívántak alkotni munkásságuk során, és a tárgyalt jövedelemfogalmak/kategóriák jól tükrözik az egyes korok divatos szakkifejezéseit is. Tekintettel arra, hogy napjainkra a hazai szakemberek is egyre inkább a nyugat-európai szakirodalomban használatos fogalmakat kezdik használni, a vállalkozások teljesítmények megítélésének fogalmi harmonizációja előbb-utóbb bekövetkezik. A szakirodalmi hivatkozások összegzéseként megállapítható, hogy minden (többek között a mezőgazdaságban működő) termelőnek, társaságnak a tényleges jövedelem növelése a fontos a számítási módtól, a jövedelem elnevezésétől, a kimutatásbeli eltérésektől, vállalkozási formától függetlenül, mivel csak ez lehet a jövőbeli fejlesztések, valamint az eszközök pótlásának saját forrása. Ez a jövedelem pedig akkor igazán értékes a vállalkozás számára, ha pénzeszköz formájában realizálódik, tekintettel arra, hogy esetenként egy nyereséges vállalkozásnak is gondot okozhat kötelezettségeinek eleget tenni. A sokszínű fogalomtár vizsgálatának tapasztalataira építve dolgozatomban olyan alapfogalom, axióma lefektetésére törekedtem, amelyre a dolgozat fő célkitűzésének, a különböző jövedelemszámítási kalkulációk elvégzése során támaszkodhattam.

Az általam használt, későbbiekben számításaim során alapul vett jövedelem-fogalom a következő: A *jövedelem* a vállalkozások egy-egy időszakban (üzleti év) kifejtett

gazdálkodásának eredménye, a vállalkozási tevékenység során felmerülő időszaki bevételek, hozamok és az ezek érdekében felhasznált költségek, ráfordítások pénzben kifejezett értékének különbsége. Számviteli kategóriákat tekintve a tényleges jövedelem véleményem szerint leginkább az elvonásokat követően, az osztalékfizetést megelőzően a vállalkozás rendelkezésére álló jövedelem, amely az adózott eredmény kategóriájának felel meg. Tekintettel azonban arra, hogy dolgozatom a jövedelemszámítás módszertanával foglalkozik, valamint hogy a megtermelt jövedelem állam (társasági adó), tulajdonosok (osztalék), illetve vállalkozás (mérleg szerinti eredmény) között történő megosztásának mértéke országonként eltérő, a jövedelemszámítási módszerek modellszámításon alapuló összehasonlításánál a vállalkozás által elért adózás előtti jövedelmet vizsgáltam. A **jövedelmezőséget** pedig olyan viszonszámként értelmeztem, mely a jövedelem összegének valamilyen pénzürtékben kifejezett vetítési alaphoz viszonyított arányát fejezi ki (%).

3.2. A mezőgazdasági vállalkozások jövedelmének meghatározása során jelentős szerepet játszó információs rendszerek és a vállalkozás teljesítményének megítélése

Az Európai Unióban leginkább elterjedt, mezőgazdasági tevékenységekre is kiterjedő információs rendszerek ismertetésének fontosságát az indokolja, hogy globalizálódó világunkban a gyorsan változó technikai feltételek, a változó piac és gazdasági szabályozás következtében az információ szerepe óriási mértékben felértékelődött, melyek között talán a legfontosabb a jelentős piaci értékkel bíró, gazdasági tartalmú információ. Mivel értekezésem gazdálkodó egységek (magángazdaságok és társas vállalkozások) tevékenységének, jövedelmének megítélésére irányul, az ilyen tartalmú információkat szállító rendszerek bemutatása kiemelkedő fontosságú.

Az információ szerepe az agrárszektorban végbemenő döntéshozatalban is jelentős. Egyrészt az Unióhoz való csatlakozással összefüggő, harmonizációs feladatok között kiemelt jelentőségű, hogy a magyar mezőgazdaságra vonatkozó, különböző számszerű információk tartalmilag összehasonlíthatók legyenek a tagországok adataival, másrészt az agrárpolitikai intézkedések tervezéséhez, gyakorlati kivitelezéséhez és felülvizsgálatához is elengedhetetlen, hogy a mezőgazdaság egészére, valamint az üzemek fontosabb csoportjaira vonatkozóan megbízható és aktuális információk álljanak rendelkezésre. Ennek érdekében az uniós követelményekkel összhangban álló, EU-kompatibilis információs rendszerek, többek között

a *Mezőgazdasági Számlák Rendszere (MSZR)*, a *Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat (MSZIH)*, valamint a *számviteli információs rendszer* kifejlesztésének és működtetésének meghatározó szerepe van. A mikrogazdasági információkat az üzemi szintet közvetlenül érintő - számviteli és adótörvények által előírt információs igényt kielégítő – számviteli, és az Unió által szabályozott tesztüzemi információs rendszerek szolgáltatják, melyek lehetővé teszik a makroszint (uniós adatszolgáltatási igények) adatigényének kiszolgálását is. ***Bár a különböző jövedelem-meghatározási rendszerek mindegyike (a számviteli információs rendszer esetében részben) a mezőgazdasági tevékenységben keletkező teljesítményt, jövedelmet kívánja kimutatni, eltérő teljesítmény-megítélési módszereik és jövedelemszámítási metódusuk következtében az általuk kimutatott jövedelemtömeg között szignifikáns különbség lehet.***

3.3. Az Európai Unió egyes tagországaiban (Hollandia, Nagy-Britannia, Magyarország) alkalmazott jövedelemszámítási módszerek összehasonlító elemzése

Az Európai Unióban alkalmazott jövedelemszámítási módszerek összehasonlítása során különös figyelmet fordítottam az elemzési módszerek - eltérő környezeti, mezőgazdasági adottságok és egyéb tényezők következtében kialakult - különbözőségére, valamint az EU egységesítésre vonatkozó irányelveihez történő alkalmazkodásra is. Vizsgáltam az Unió, valamint az egyes országok beszámolási rendszerét (Nagy-Britannia, Hollandia és Magyarország), jövedelemszámítással összefüggő számviteli szabályait, a számviteli beszámolók formai, tartalmi követelményeit, valamint a mezőgazdasági tevékenység elemzésére és bemutatására hivatott tesztüzemi rendszer különböző országokban alkalmazott eredményszámítási sémáit is. Néhány országban az alapvető beszámolókra építő, ám mégis többletinformációt jelentő és szolgáltató jövedelemkategóriák számítása, a használdozat költséggel kalkuláló jövedelemszámítás újfajta elemzési gyakorlata is kialakult.

Az összehasonlító elemzés révén arra a megállapításra jutottam, hogy ***az egységesnek tűnő európai szabályozás ellenére vannak eltérések az egyes tagországok jövedelemszámítási gyakorlatában, mely eltérések következtében a kimutatott jövedelem is különböző mértékű lesz.***

Általánosságban elmondható, hogy az *Unió egységesítésre irányuló irányelveinek és a nemzetközi számviteli standardoknak köszönhetően a számviteli eredménykimutatások között* – az egyes országok eltérő adózási szokásaitól eltekintve – *jelentős eltérések nincsenek*, a harmonizáció a számvitel területén végbement.

Ezzel ellentétben *a vizsgált uniós országok testüzeimi eredményszámításai között - leginkább az eltérő kulturális, társadalmi, jogi körülmények következtében - lényeges eltérések tapasztalhatók, más és más jövedelmi kategóriákat tartalmaznak*. Az Unió az egyes tagállamokra bízta, hogy a testüzeimi adatszolgáltatásnak milyen formátumú adatlapok kitöltésével kívánnak eleget tenni, de elvárja, hogy az adatok az általa megkívánt formátumba átültethetőek legyenek. Ez az elvárás azért kiemelkedő jelentőségű az uniós döntéshozatal szempontjából, mert az egyes országok gazdaságainak összehasonlítása természetesen csak az azonos rendszerben és azonos kategóriák révén kimutatott jövedelmek esetén lehetséges. Az elemzés révén egyértelműen bebizonyosodott, hogy az egyes országok eltérő testüzeimi eredménykimutatásainak különböző jövedelemkategóriáival más és más tartalmú jövedelmet mutathatunk ki. Magyarország testüzeimi eredménykimutatását a számviteli eredménykimutatásokkal hasonló formátumban állította össze, míg a hollandok a teljes jövedelmet lefedő, több jövedelmi kategória számításával próbálkoznak. *A jövedelemmel kapcsolatos vizsgálódások során tehát minden esetben célszerű meghatározni, hogy milyen céllal történik annak kimutatása, milyen típusú jövedelmi szintet kívánunk megjeleníteni.*

A számviteli eredménykimutatások elsősorban a vállalkozás adatainak a piaci szereplők felé történő kommunikálását szolgálják, és főleg az adófizetési kötelezettség megállapítására irányulnak. A testüzeimi eredménykimutatások kizárólagosan a mezőgazdasági tevékenység kimutatására törekednek, és bár nem adózási céllal készülnek, mégsem mutatják ki a gazdaságok által elért tényleges, teljes jövedelmet. E tények felismerésével a *hollandok a testüzeimi rendszer adataira építve az Unió által elvárttól eltérő jövedelemkategóriákat is megjelenítenek, amelyek már egyfajta használdozat-költséggént számolnak a saját munka, tőke és föld értékével*, illetve számításba veszik a nem mezőgazdasági tevékenység bevételeit is *annak érdekében, hogy a gazdaság által elért teljes jövedelmet kimutassák*. Nagy-Britanniában a gazdálkodás teljesítményének megítélése során szintén alkalmazzák a használdozat-költséggel történő kalkuláció módszerét, hogy a gazdaság által elért valós jövedelem eltérő szempontból vizsgálva, különböző szinteken kimutatható legyen.

A vállalkozások teljesítményének megítélése során alkalmazott jövedelemszámítási módszerek többsége (számviteli és tesztüzemi eredménykimutatások) valamennyi uniós országban, így hazánkban is megjelenik valamilyen formában. A magyar jövedelemszámítási gyakorlatban azonban nem ismert, illetve nem általánosan elfogadott a nemzetközi szinten már régóta alkalmazott használdozat költséggel történő kalkuláció módszere, melynek során bizonyos ki nem fizetett tételeket (a gazdálkodó által elvégzett munka értéke, a saját gépek és a saját földterület bérleti díja, a saját tőke használatának kamatköltsége) figyelembe vesznek a termékek önköltségének, és a gazdaság jövedelmének pontosabb meghatározása érdekében. Tekintettel arra, hogy az Európai Unió számviteli és tesztüzemi szabályozása nem engedi meg e tételek ráfordításként történő elszámolását, használdozati költséggel kalkulált jövedelemszámítások elsősorban belső hasznosításra, a gazdálkodók eredményének valósabb összehasonlítása céljából készülnek. Ilyen megfontolásból mindenképpen javasolt hasonló kalkulációk elvégzése a magyar gazdasági elemzések során is.

3.4. A jövedelemszámítási eljárások által kimutatott jövedelem módszertani különbségek okozta eltéréseinek bemutatása modellszámítás révén

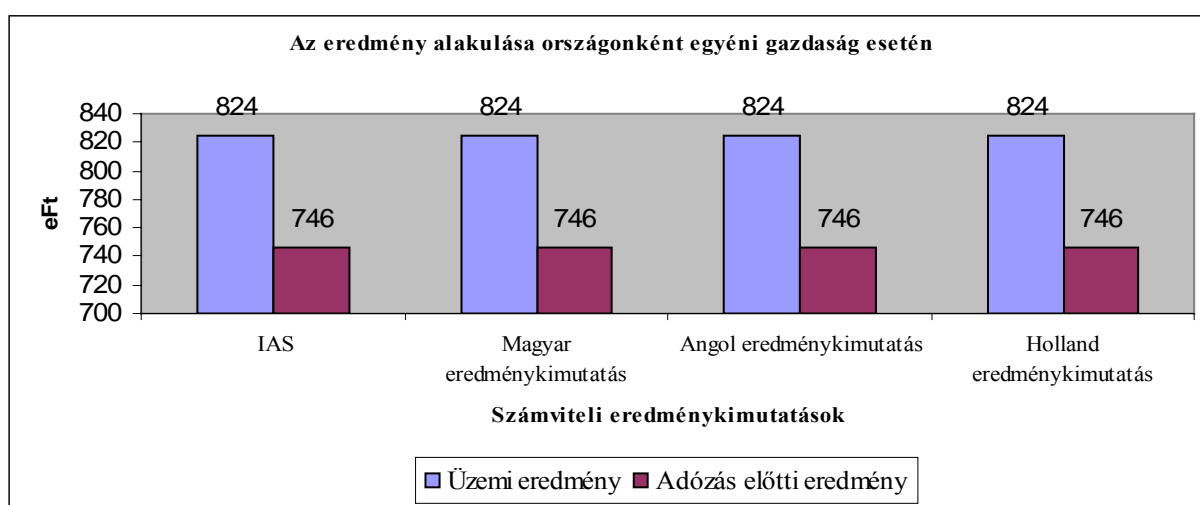
Az Európai Unió országaiban alkalmazott jövedelemszámítási módszerek összehasonlítása során megállapított következtetések alátámasztása érdekében a különböző módszerek összehasonlító elemzését tényadatokon nyugvó modellkalkulációra építve is elvégeztem. A modellszámítás eredményeképpen az eltérő módszerekkel elemzett modellvállalkozás jövedelmének alakulása, a módszertani különbségek okozta eltérések bemutatása, vizsgálata kerül a fókuszpontba.

A modellvállalkozás különböző jövedelemszámítási módszerek révén kimutatott jövedelmének bemutatása és összehasonlítása a könnyebb átláthatóság érdekében az eredményszámítási módszerek csoportosításával három kategórián (számviteli eredménykimutatások, tesztüzemi eredménykimutatások, jövedelemkalkulációs séma) belül történt.

A modellszámítás révén empirikus adatokkal is igazolást nyertek az összehasonlító elemzés során tett megállapítások:

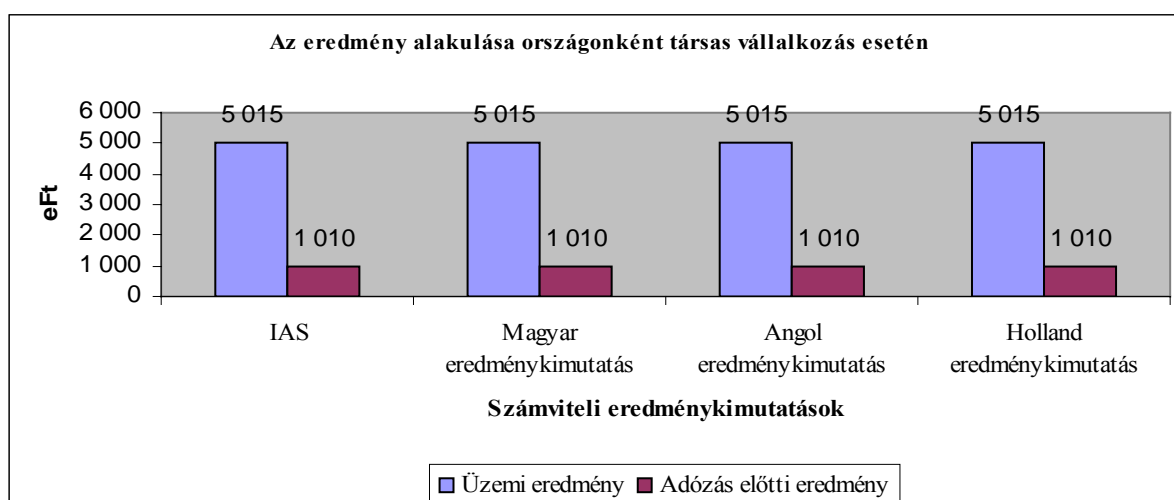
➤ **Számviteli törvények, standardok által előírt eredménykimutatások (IAS, magyar, angol, holland):** az Unió belül az egyes országok – adófizetési kötelezettség alapjául szolgáló – eredménykimutatásai között lényeges eltérések nincsenek, a 1. és 2. ábrából is egyértelműen kiderül, hogy az üzemi eredmény és az adózás előtti eredmény ugyanolyan értéket vesz fel minden számviteli eredménykimutatásban az egyes vállalkozási formák esetén.

1. ábra: Az eredmény alakulása országonként egyéni gazdaság esetén

Forrás: Saját számítások

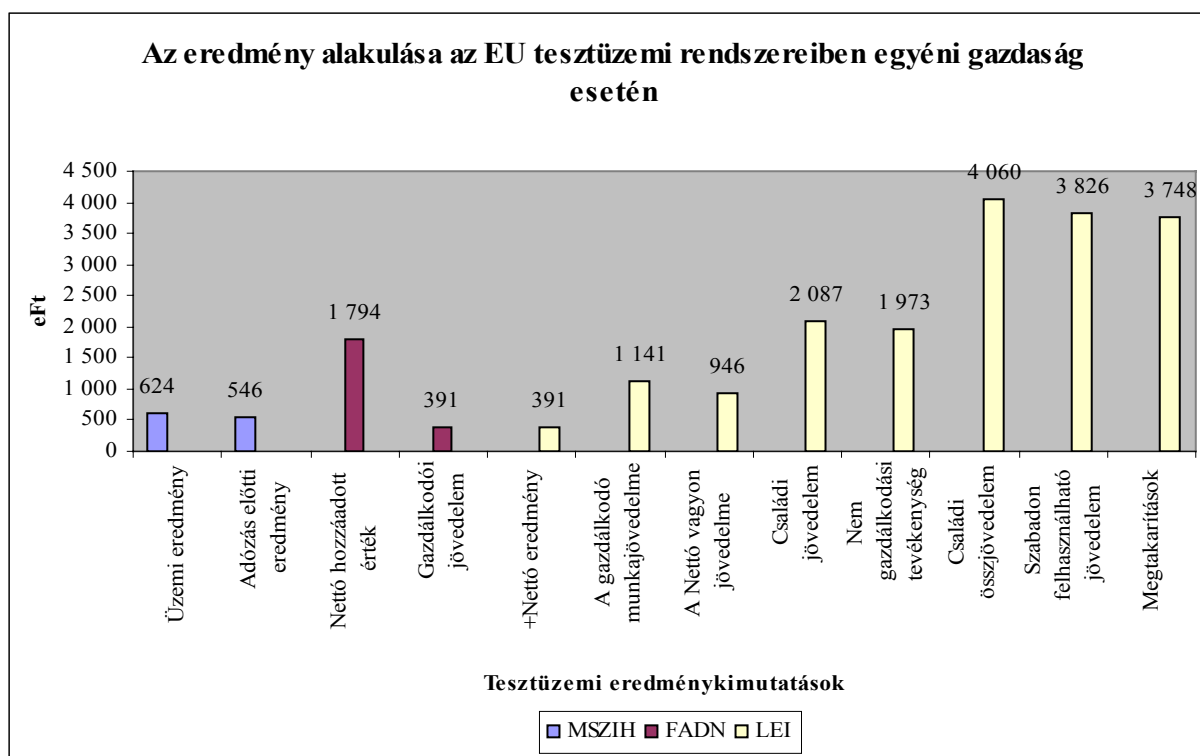
2. ábra: Az eredmény alakulása országonként társas vállalkozás esetén

Forrás: Saját számítások

➤ **Testüzemi eredményszámítások (MSZIH, FADN, LEI):** A vizsgált uniós országok testüzemi eredménykimutatásai más és más jövedelmi kategóriákat tartalmaznak, így a kimutatott jövedelem is eltérő mértékű. Ezt jól érzékelteti a 3. ábra, amelyen egyértelműen látszik, hogy a – nevében, tartalmában és értékében is különböző – jövedelemkategóriák mennyire nem fedik egymást, ezáltal összehasonlításuk is nagy körültekintést igényel. A LEI, a holland testüzemi rendszer, jövedelemszámítása során például figyelembe veszi a nem mezőgazdasági tevékenységből származó bevételeket, illetve a saját munkaerő, saját tőke és saját föld után ki nem fizetett díjakat (használdozati költség) is számításba veszi.

3. ábra: Az eredmény alakulása az EU testüzemi rendszereiben egyéni gazdaság esetén

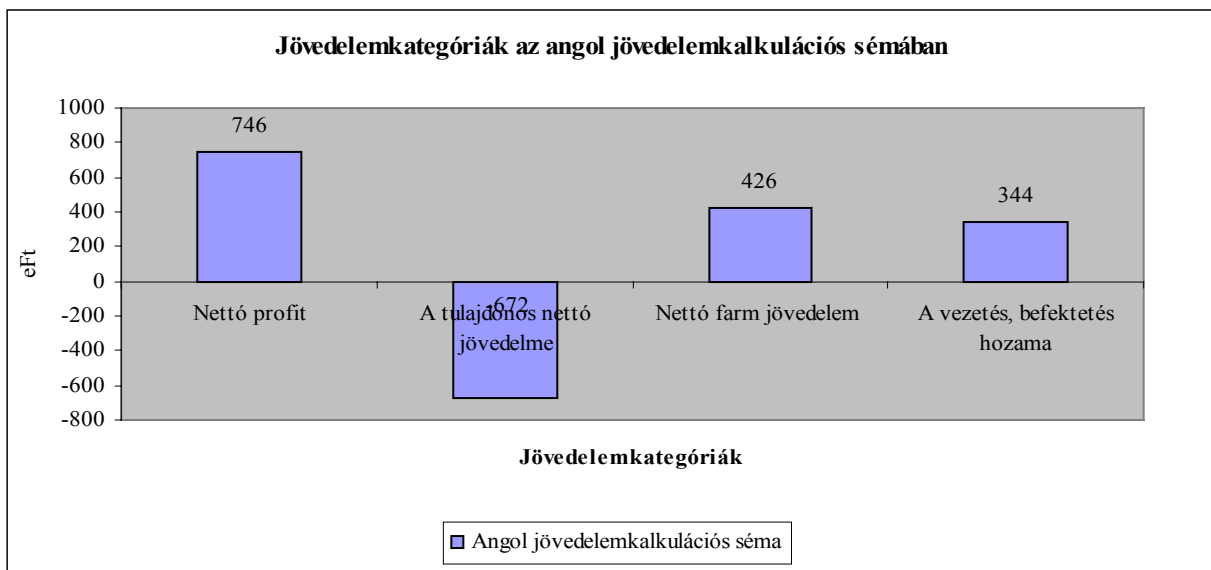

Forrás: Saját számítások

➤ **Használózat** *költséggel kalkuláló jövedelemszámítási séma (angol):*

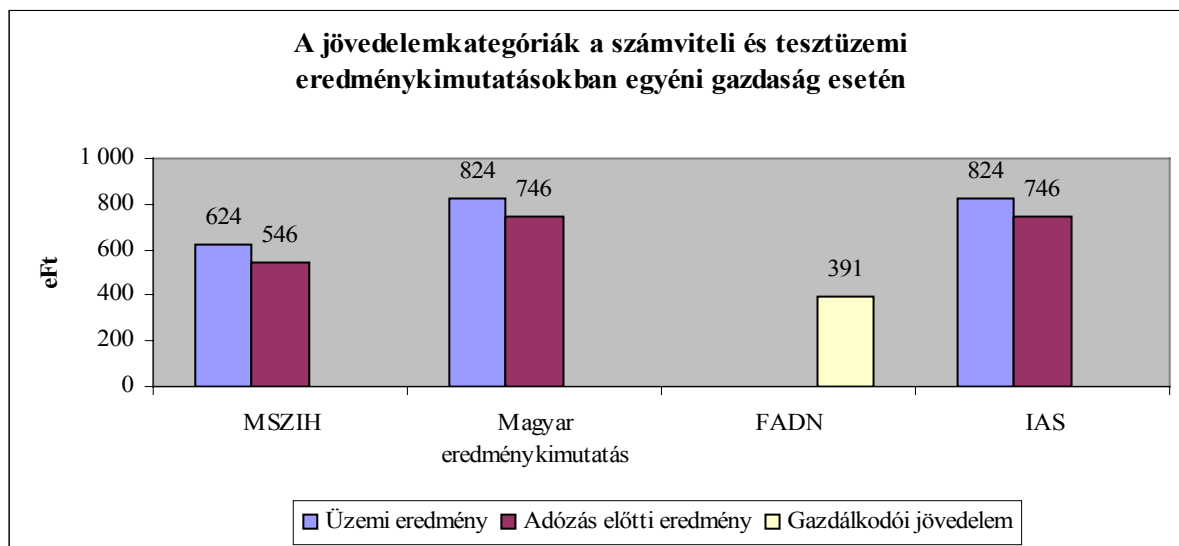
Elsősorban az egyéni és családi magángazdaságok eredményszámítás iránti igénye hívta életre a kifejezetten a mezőgazdasági tevékenységre koncentráló, a tesztüzemi rendszertől és a számviteltől eltérően használózat költséggel kalkuláló jövedelemkalkulációs sémák használatát. Az e sémával kalkulált különböző szintű jövedelem eltér a már ismertett számviteli és tesztüzemi eredménytől is. Elszámolástechnikailag az angol jövedelemkalkuláció közel áll a LEI által kimutatott tesztüzemi jövedelemmeghatározáshoz, tekintettel arra, hogy mindkettő használózat költséggel kalkulál. A két rendszer közötti alapvető eltérést az okozza, hogy míg az angol jövedelemkalkuláció elsősorban a vállalkozás jövedelmét hivatott kimutatni, addig a LEI a család által elért összes (mezőgazdasági, nem mezőgazdasági tevékenységből, munkaviszonyból, stb. származó) jövedelmet kívánja számszerűsíteni.

4. ábra: Használózat költséggel kalkuláló angol jövedelemszámítás egyéni gazdaság esetén

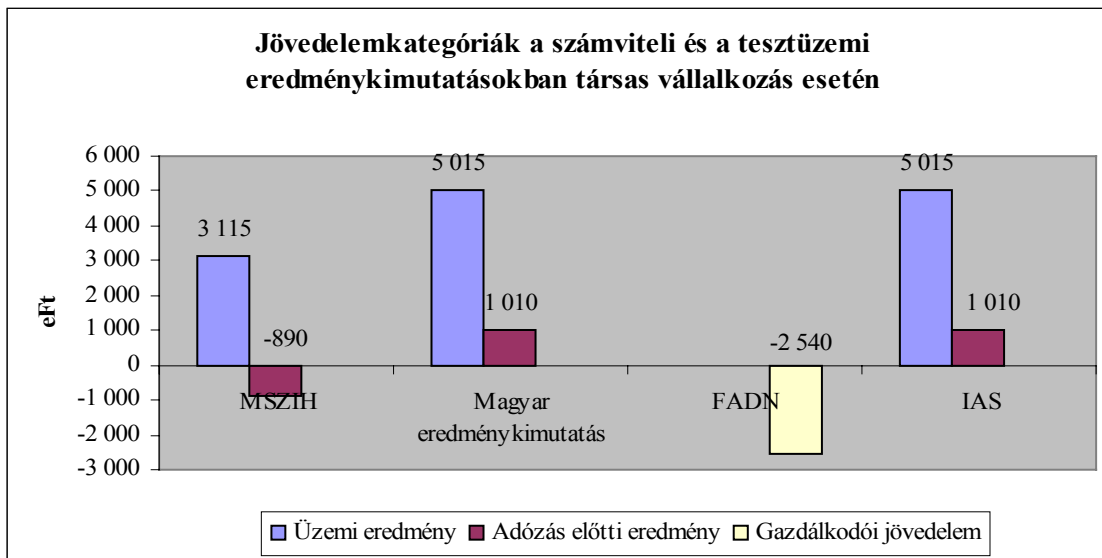
➤ **Jövedelemkategóriák a számviteli és testüzemi eredménykimutatásokban:** A számviteli és a testüzemi eredménykimutatások módszertana közötti különbségek eltérést eredményeznek a kimutatott jövedelemben. A testüzemi eredményszámítás jellegzetessége, hogy az Értékesítés nettó árbevételének részeként megjelenítésre kerül a család saját fogyasztása is, illetve, hogy az Aktivált saját teljesítmények értékében a Saját termelésű készletek állományváltozásán túl a Saját előállítású eszközök aktivált értékeként csupán a Saját nevelésű tenyészállatok aktivált értéke jelenik meg. Ez azzal magyarázható, hogy a testüzemi rendszer csak a mezőgazdasági termeléshez kapcsolódó tételeket veszi figyelembe. A magyar testüzemi és magyar számviteli eredménykimutatás által kimutatott eredmény közelebb áll egymáshoz, mint az uniós jövedelemszámítások, tekintettel arra, hogy a testüzemi rendszer számviteli alapokra építve határozta meg saját beszámolóját. Jóval nagyobb az eltérés a két uniós jövedelemszámítási rendszer, az IAS és az FADN eredményszámítása között, köszönhetően annak, hogy az FADN rendszere nem épít a számviteli hagyományokra, hanem új jövedelemkategóriákat határoz meg, és számít ki.

5. ábra: A jövedelemkategóriák a számviteli és testüzemi eredménykimutatásokban egyéni gazdaság esetén

Forrás: Saját számítások

6. ábra: A jövedelemkategóriák a számviteli és a tesztüzemi eredménykimutatásokban társas vállalkozás esetén

Forrás: Saját számítások

4. AZ ÉRTEKEZÉS ÚJ, ILLETVE ÚJSZERŰ EREDMÉNYEI

➤ Az Európai Unió és néhány tagállam (Hollandia, Nagy-Britannia, Magyarország) gyakorlatából ismert jövedelemszámítási módszerek összehasonlító elemzése, melynek során megállapítást nyert, hogy az egységesnek tűnő európai szabályozás ellenére vannak eltérések az egyes tagországok jövedelemszámítási gyakorlatában, mely eltérések következtében a kimutatott jövedelem is különböző mértékű lesz.

➤ Az összehasonlító elemzés eredményeképpen egyértelművé vált, hogy míg az Unió egységesítésre irányuló irányelveinek és a nemzetközi számviteli standardoknak köszönhetően a számviteli eredménykimutatások között jelentős különbségek nincsenek, addig az egyes országok tesztüzemi eredményszámításai között lényeges eltérések tapasztalhatók, a tagországok tesztüzemi eredményszámítási módszerei más és más jövedelmi kategóriákat tartalmaznak (bár az eltérő eredményszámításokból az Unió által megkövetelt formátumban történő, tehát azonos tételt tartalmazó jövedelemkategóriák előállíthatóak), amelyek használatával természetesen a jövedelem más-más szinten kerül kimutatásra. Néhány állam (Nagy-Britannia, Hollandia) az Unió által elvárttól eltérő jövedelemkategóriákat is megjelenít, melyek a gazdaságok által elért tényleges, teljes jövedelem kimutatása érdekében már egyfajta használdozat-költséggént számolnak a saját munka, tőke és föld értékével, illetve kalkulálnak a nem mezőgazdasági tevékenység bevételeivel.

➤ Az Európai Unió országaiban alkalmazott jövedelemszámítási módszerek összehasonlítása során megállapított következtetések alátámasztása érdekében a különböző módszerek tényszámokra, modelladatokra épített összehasonlító elemzését is elvégeztem. A módszertani különbségek jövedelemre gyakorolt hatása a vizsgálatok révén kimutatható volt, az e sémákkal levezett számviteli, tesztüzemi és használdozati költséggel kalkulált jövedelmek jelentősen eltérnek egymástól.

5. AZ EREDMÉNYEK GYAKORLATI HASZNOSÍTHATÓSÁGA

Az Európai Unió tagországaiban alkalmazott teljesítmény-megítelési, jövedelemszámítási módszerek közötti eltérések feltárása révén közelebb kerülhetünk az azonos területen működő vállalatok összehasonlítása során érdeklődésre számot tartó adatok, többek között az elért eredmény pontosításához, egyértelműsítéséhez, a gazdaságok jövedelmi helyzetének reálisabb megíteléséhez. A vállalkozások teljesítményének, jövedelmi pozícióinak pontos, egyértelmű meghatározása pedig a mindennapi életben több területen is kiemelkedő fontosságú, többek között a mezőgazdasági vállalkozások finanszírozásában jelentős szerepet játszó bankok hitelezési folyamatában az adóminősítés folyamán, valamint a támogatások odaitélésének folyamatába épített vállalati teljesítmény-megítelés során. Az ilyen jellegű elemzések során véleményem szerint célszerű lenne a vállalkozások által elért jövedelem számításának metodikájába beépíteni a használdozati költséget is a jobb összehasonlíthatóság, és valósabb értékelés érdekében. Bár ezáltal elsősorban kalkulatív jövedelmet kaphatunk meg, amely nem alkalmas az APEH által igényelt adatszolgáltatás kiváltására, de a gazdák számára igen hasznos lehet ennek a jövedelemnek az ismerete, elsősorban saját teljesítményének valós értékelése miatt. Jövedelemszámítással kapcsolatos kutatásaimat a későbbiekben ebbe az irányba indokolt kiterjeszteni.

6. PUBLIKÁCIÓS JEGYZÉK

Magyar nyelvű könyv:

1. Bács Z. – **Orbán I.**: Gazdasági adminisztráció, szerződések. Campus Kiadó. Debrecen. 2003.
2. Nábrádi A. – Posta L. – Szabó Cs. – Fűrj Z. – **Orbán I.**: A földbirtok-politika jogszabályi alapjai. A Nemzeti Földalapkezelő Szervezet kiadványa. Szaktudás Kiadó Ház. Budapest. 2002.

Könyvfejezet:

3. **Orbán I.**: A szerződések világa. In: Gazdasági adminisztráció, szerződések. Bács Z. – Orbán I. Campus Kiadó. Debrecen. 2003. 117-147. p.
4. **Orbán I.**: Kötvény. In: Vállalkozások finanszírozása. Darabos É. – Grasselli N. Campus Kiadó. Debrecen. 2003. 69-80. p.
5. **Orbán I.**: Kötvény, A szerződések világa. In: Vállalkozások pénzügyei és elszámolása. Bács Z. – Orbán I. Campus Kiadó. Debrecen. 2003. 49-58. és 214-233. p.

Egyetemi jegyzet:

6. Csajbók I. - Darabos É. - Kosztolányi L.-né – **Orbán I.** - Rózsa A.: Pénzügy I. Kosztolányi L.-né. Debrecen. 2001. 1-74. old.
7. **Dékán T.-né Orbán I.**: Gazdasági társaság átalakulásának számviteli feladatai. In: Számviteli gyakorlatok IV. Példatár – Megoldások. Kondorosi F.-né. Debrecen. 2004. 13-15. p., 42-47. p.

Magyar nyelvű tudományos dolgozat (lektorált tudományos közlemény):

8. **Orbán I.**: A mezőgazdaság külső finanszírozásának aktuális kérdései. Agrártudományi Közlemények Különszám. Debrecen. 2002. 88-92. p.

Idegen nyelvű lektorált konferencia:

9. **Orbán I.**: Profitability analysis of the Hungarian agricultural enterprises in the Hajdú-Bihar county (with special regard to the managerial aspects). Agricultural and Food Sciences Processes and Technologies International Conference. Sibiu. 2002. 238-245.
10. **Orbán I.**: Financial reporting and the practice of profit-calculation in the United Kingdom (with special regard to the agricultural enterprises). Agricultural and Food Sciences Processes and Technologies International Conference. Sibiu. 2002. 245-253.

11. Bács Z. – Nagy A. – **Orbán I.**: Questions about profitability analysis of the Hungarian family farm businesses. Agrarian prospects XIII. Sustainable development of an agrarian sector – challenges and risks. Prague. 2004. 893-897. p.
12. **Orbán I.**: Ideas and facts in relation to the United Kingdom's farming income and financial standing. VIII. Nemzetközi Agrárökonómiai Tudományos Napok. A mezőgazdasági termelés és erőforrás hasznosítás ökonómiája. Gyöngyös. 2002. március 26-27. 3. kötet. 61-64. p.
13. **Orbán I.**: The methods of agricultural enterprises' profitability analysis in the United Kingdom and Hungary. VIII. Nemzetközi Agrárökonómiai Tudományos Napok. A mezőgazdasági termelés és erőforrás hasznosítás ökonómiája. Gyöngyös. 2002. március 26- 27. 3. kötet. 65-70. p.
14. **Orbán I.**: Changes of some significant financial indices demonstrating the financial performance of the agricultural enterprises in the Hajdú-Bihar region. 2nd International Conference for Young Researchers of Economics. Gödöllő. 2002. október 17-18. 217 – 221. p.

Magyar nyelvű lektorált konferencia:

15. **Dékán T.-né Orbán I.**: A Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat szerepe a mezőgazdasági vállalkozások jövedelmezőségének vizsgálatában. Agrárgazdaság, vidékfejlesztés és agrárinformatika (AVA2). Nemzetközi konferencia. Debrecen. 2005. 69. p. + CD
16. **Orbán I.**: A jövedelmezőség elemzése a döntésmegalapozás fényében. Agrárgazdaság, vidékfejlesztés és agrárinformatika az évezred küszöbén (AVA). Nemzetközi konferencia. Debrecen. 2003. 264. p. + CD
17. **Orbán I.**: Mezőgazdasági vállalkozások vagyoni, pénzügyi helyzetének vizsgálata Hajdú-Bihar megyében. XLIV. Georgikon Napok. „Stabilitás és intézményrendszer az agrárgazdaságban”. Keszthely. 2002. szeptember 26-27. 125. p. + CD
18. **Orbán I.**: Kis- és középvállalkozások finanszírozása. XLIII. Georgikon Napok. „Vidékfejlesztés – Környezetgazdálkodás – Mezőgazdaság”. Keszthely. 2001. szeptember 20-21. I. kötet. 643-647. p.

Magyar nyelvű nem lektorált konferencia:

19. **Orbán I.**: Mezőgazdasági kis- és középvállalkozások finanszírozása. „A ma diákjai – a jövő tudósai”. Tudomány napi párbeszéd. Budapest. 2000.